

Dal a szegény halászlóról

Bori Imre

Immár tíz esztendeje, hogy Gál László Ötvenhét vers címen kiadta verseinek egy gyűjteményét. A szerény, ízléstelen fedőlapú könyvben a felszabadulás után kezdődő új élet dalai szóltak, harsonáltak az olvasóhoz. Egzaltált, szenvedélyes hang, pátosszal vegyített ünnepélyes dikció külsőségei között az öröm verseit írta meg Gál László a személytelenség köntösébe öltözve, próbálgatva olyan hangját a politikai költészetnek, amely közvetlenül nevel, rímekkel visszhangozta a politikai élet eseményeit, lelkesített, buzdított, munkába állított, agitált. A kor parancsa volt ez akkor; az emberek, a harcosok a forró puskákat alig váltották még fel ásókkal és kapákkal, a szenvedélyes harcok után szenvedélyes munka kezdődött és kinek volt ideje, kedve, az irodalmi minták hatására pedig lehetősége, hogy elmerengjen, hogy

rendezze emberi és társadalmi kérdéseit. Megoldottnak látszottak a kérdések, a költő is örült és lelkesedett, a felszabadulás a társadalmi és emberi kötöttségek, az elnyomás megsemmisítésén kívül emberi életének, egzisztenciájának szabadságát is megteremtette. Nem véletlenül éppen Gál László költészetében teljesedtek ki felszabadulás utáni irodalmi életünk e fentemlített jegyei.

Az azóta eltelt tíz esztendő azonban több és nagyobb volt, mint ahogy akkor látszott. A forradalmi változások, amelyek gazdasági és társadalmi életünkben lejátszódtak, rányomták bélyegüket az egész jugoszláv irodalmi életre és megindították nálunk is az erjedést, felül kellett vizsgálni nézeteinket az irodalomról, az irodalmi alkotásról, helyéről, szerepéről a társadalmi életben. De az ember benyomulásával, az egyén

új helyzetével a társadalomban a költő emberi világa, érdeklődési köre is megváltozott: a személytelen líra személyes mozzanatokkal kezdett megtelni, tehát végső fokon helyreállt az a természetes viszony költő és társadalom között, amely minden értékes művészet alapja: a költő élete, gondolatai kettős értelmet kapnak, tükrözik az egyén szubjektív világát és tükrözik a társadalom objektív kérdéseit egy szubjektív érzés mondanivalójába ágyazva.

Gál László *Dal a szegény halászlól* című most megjelent, köntösében talán legszebb bajdasági könyvünk, már ennek az új fejlődési szakasznak jegyében született. Új költő áll elénk ebben a kötetben a maga egyéni világával, amelyben azonban a megtalált mérték biztonságával elegendik múlt és jelen, a magánember és a társadalmi lény világot, életet, embereket figyelő és tükröző érzésvilága. Gál László kötetében ugyanis a múlt és a jelen találkozik, összegezhető benne a vajdasági irodalom fejlődésének nem egy jellegzetesége, eredménye, s ugyanakkor a jövő vajdasági költészetnek egyik lehetséges fejlődési iránya is kivehető. Végső fokon ebből a verseskötetből is vajdasági irodalmunk újraindulásának jegyeit olvashatjuk ki: összegezzük, hogy tovább indulhassunk, felmérünk, hogy tudjuk, mit valósítottunk meg eddig. Ehhez pedig Gál László példamutatása is szükséges.

Gál László emlékezik. Az életnek arra a pontjára ért, amikor az ember gyakran hátra fordul, hogy sommázza életét, és gyakran elidőzik gyermekkorra képein, emlékein, a versbe ömlenek az elmúlt évtizedek szépségei, bánatai és szívesen emlékezik és beszélget elmúlt idők embereinek árnyai-val. Jellemző költői állapot ez, amelyből a versek a merengés lágy, sóhajokkal teli alt hangján beszélnek, vádolnak és értelmeznek. Ez az az állapot, amelyben a költő nem az ifjúság könnyedségével, hanem az élettapasztalatok súlyával szárnyal és a benne összefutott évek bölcsességével nézi a világot, amely messze a múlt kódében vész el; hogy még egyszer vallahára fogja, és amit valamikor nem tehetett, új világ nevében vádolhasson és ítélkezhesen társadalmi igazságtalanságok, embertelenségek, eltűnt ifjúság, megrabolt szívek vérző sebeiért. A Má-hoz idézett

tanú Gál László is, mint a költők általában, vallomásai a Má-nak szólnak és a szem már a jövőbe tekint. Egy elnyomó, embertelen, urak világa felett mond ívetletet Gál László e kötet verseinek javában.

*Fekete tintából fekete könnyet,
hol van immár Bellák tanító?
a betűt adta és a könyvet,
felbujtó volt, ügyvéd és bíró,
e garnízszerűben a portás.
Vajon mi történt a kétszerkettővel,
hol a léniaja és nádpalcája,
hol veszett el, melyik Mohácsnál,
főlénye, gögje, tudománya?
És hol a régi dobogó-igazság,
amelyre törpék garral állnak,
régii szememből hol esett ki
a csodálkozás és alázat?*

(Vers fekete tintával)

Íme, az alapmotívuma Gál László emlékező verseinek, életérzésének, mai költői világának, amelyben a költő ifjúságának emlékeivel együtt jelennek meg e kor árnyai is. Ebben a versben éppen Bellák, a tanító, akiben megtestesült a valamikori magyar úri világ minden bűne, és aki most lefegyverezve, megmutathatja igazi arcát a költőnek. A költő pedig nem tétovázik emlékező kegyetlenséggel megmondani róla az igazságot:

*ő már csak gallér, kézelő és pálcá,
csak rossz emlék, csak rossz ízű hazugság...*

de amikor így énekel:

*Mennyi vihar volt. Ott, Kovilyon
meghalt az apám. Csak két bokor
maradt utána, piros virágú.
Néztem a sírját, harminc évvel később:
ez a két bokor, ez a piros virág az apám...*
(Vihar után)

tehát amikor személyes emlékeinek legbensőbb, legegységesebb, legközvetlenebb rétegét érinti, akkor is ez a szélesebbkörű mondanivaló kap hangot, mintegy jelezve, hogy amikor ifjúságával számol le, akkor a régi világgal is leszámol; emberi életének emlékeire letörölhetlenül rányomta a kor a pecsétjét:

*Mennyi vihar volt. Csak énekeltek
a vad szelek, s az eltévedt hajók
iránytű nélkül hanyódtak sötét vizeken.
Hányszor kiáltottam már földet, földet,
de csak délibáb játszott szegény velem...*

Hányszor kísérel meg, a versek szépen mutatják, hogy valami meleget, valami szépet bányásszon ki a múltból, amire örömmel gondolhat, amit most is melengethet, amitől megdobbanhat a szíve és könnyek fátyolában csilloghat

a szeme. Nem sikerül. Bellák tanító árnyába a világháborús idők, az Osztrák-Magyar Monarchia bújik, apja alakja mögé ismét csak az a kor küldte sötét kísérteteit, amikor felöltik a gyerekbarátság szép emléke:

*Volt két barátom, mikor is csak?
Rövidnádrágos fiú voltam...
Miska és Pista, a két barátom,
két szép emlékem...*

akkor is a keserűség csap fel belőle: a múlttól nem lehet elválasztani a rosszat, nem lehet lefejtetni róla a szenvedéseket, eltagadni a bánatokat. Mert a szép emlékeket felidézni sorok gondolatjai így folytatódhatnak:

*... két csúnya holtam.
O, gázkamrák, ó atomkorszak.*
(Eszben)

Így zárul önkörébe ez az emléke is:

*Európában születtem amikor még
a gépen ámult
amely majd boldog táncra készítet
völgyet a hegyet...*

kezdi a verset, majd így folytatja:

*ó gép, ó nép halotti tor...
mindennek vége kezdete
jaj! Európa a gépen ámult
és felbőgött az új motor
szegény bárány hiába véget...*

és így fejezi be:

*csak a mesében van mese
mi lesz velünk
a világűrbe repülünk
szegény Világúr.*

(A repülőgép)

És mind szélesebb körben gyűrűznek emlékei, ezek a „mind megannyi tócsa”. Már a repülőgép című versében feltűnt ez a sajátosság, hogy a családi, baráti, iskoláskori emlékeit kiszélesítse, elemeit gazdagítsa, tudatosítsa magában is a mind gyakrabban felbukkanó ilyen mondanivalóját. Nagyon jellemző ebből a szempontból a *Búcsú Szabadkától* című verse, amelyben nemcsak az eddig szórványosan megjelenő emlékezés-motívumait akarja egybefogni, hanem értelmezni is akarja őket, felmérni helyüket és jelentőségüket életében és költészetében, meg akarja ismerni természetüket. Ebben a versében fonódik talán legjobban össze emlékeinek ez a kettős természete, itt egyesül a kettő, olvadnak fel és válnak eggyé elszakíthatatlanságban:

*Tíz évig búcsúztam tőle,
tíz éve sajtott bennem
a Kertváros, ahol szerettek és gyűlöltek,
ahol gyűlöltem és szerettem.*

*Ott áll a patika előtt halott barátom,
ingujjban.
- Nem érdemes: - hallom, azt mondja
s riádtan kérdezem: - Miért?
Legyint.*

De ez csak egyik része a mondanivalójának. Szavakat talált már emlékeinek megnevezésére, jellemzésére is:

*És én búcsúzom Szabadkától.
Tíz éve mindig búcsúzom.
Most már nem megyek vissza, soha, én
ifalum.
Csúnyaszép ifjúságom, álmaim,
poros utcák, emlékek, hitek...*

Csúnyaszép emlékek, ez a legtalálhatóbb szó, amellyel jelezhetjük a költő emlékeinek természetét: a csúnya és a szépség kettősségét. Csúnya volt, mert egy embertelen korban múltott el és szép, mert az ifjúság volt, az álmok, a vágyak, a nagy tervek, nagy boldogságok és még nagyobb boldogtalanságok ideje.

Mondottuk, hogy emlékei mind szélesebb körökben gyűrűzik körül mai életét. Ahogy időben is közelebb kerül a mához, nem lehet figyelmen kívül hagynunk, hogy Gál László e kötet verseiben állandóan az elmúlt ötven év személyes élményeinek körében cserkész (a verset személyesen is hozzákötí egy-egy élményéhez, és így egy állandóan induló érzésállapotot rögzít, amely szélesen akarná felölelni az egész kort, expresszionista képekben utal erre, de ezzel akarva-akaratlanul szűkít is: az olvasót magával viszi, de nem tudja mindig fel is emelni), heve is mind erősebb, szenvedélye is fokozódik: nem tud feledni, a kor ejtette sebek még nem hegedtek be, mint legtávolabbi gyermekkorra kapcsán a merengés mutatja (de hogy az is intenzíven foglalkoztatja, nem egy prózai írása tanúsítja). A megszállás alatti meghurcoltatása, a halál árnyékában való négyéves élése, testi egzisztenciájának veszélyeztetettsége, szorongása dobol fel ezekből az emlékekből. Ebből következik, hogy a versek pátosza is nagyobb, lendületesebb, mint a fentebb elemzett versekben. A *Búcsú Szabadkától*-ban még a merengő, elégikus hang az uralkodó, a *Holtak tavasza* című színtén emlékező versében már ilyen sorokat olvashatunk:

*Soha nem tudom elfeledni,
soha nem tudom kialudni,
soha nem tudom elénekeini,
se sírni, se úlni, se ölni.*

A bardtomat, német ruhában,
a bardtomat, nyilaskereszttel,
a bardtomat, részeg rőhejvel, —
a barátomat, ki nem lát engem...
a barátomat, az akasztófnán.

Munkaszolgálatos szegedi életéről írott költeményét pedig így fejezi be:

Be jó, hogy a szív megújúl.
Be jó, hogy az ember feled.
Csak az álom... néha-néha
még Szegeden menetelek.

(Vers)

És az emlékezéssel jut el a felszabadulásba is, amikor az emlék már megszűnik emlék lenni, mert a jelent éneklí a költő:

Egyszer a bajtárs, ki mellettem feküdt,
mesélte, éjjel felstrám: anyám,
ugye lehet még asztalom és ágyam,
bárdom, asszonyom, népem és hazám...
(Novemberben)

Ez az ív, Gál László verseskötvényének gerince, amelyre minden más motívuma is épül, hangban, stílusban is ennek az ívnek a pántja fogja össze a kötet verseinek érzésvilágát. A hang a merengés alt hangjától a hősi tenor szenvedélyességéig szárnyal, közöttük lebeg, vagy elgyengíti a kettőt, mintegy jelképezve, hogy az ember élete mindig jelen van összességében is az ember egy-egy pillanatában. Itt kell felhívni a figyelmet arra az igényre is, amely Gál László majdnem minden versét áthatja: kifejezni egy egész kort. Ebben a szándékában a személyes emlékek, a személyes élmények nagy szerep jut, ami természetes is, és hogy nem mindig sikerül elérnie a művészi tágitás, széleit, és egyetemesebb magasztalást is, ezt nem Gál László művészi, költői egyénisége hiányának kell tulajdonítanunk, hanem élményei jellegének: elég ha csak arra az egy tényre utalunk, hogy második világháborús élményei nem elsőszemélyűek: barátainak árnyai lengik be, és azok sorsán át próbál bevilágítani a fasizmus rettenetébe és a kor halál-hangulatába. És a pátosz gyakran erről beszél. Kivétel a *November* című verse, amelyben az eredeti élmény, a közvetlen benyomás dalol.

Az érzések előbb említett főútjába számos mellékösvény is torkoll. Egyik ilyen jellemző motívuma a hit kérdése, a hité, amelynek annyi próbát kellett, kiállnia „négy király uralma” alatt. Főleg gyerekkori, ifjúkori emlékeiből sarjadjoznak ki ezek a kérdések. Kötetnyitó, *Vers fekete tintával* című versében már ilyen versszakot találunk:

En akkor mindig mindent hittem,
én akkor mindent megtanultam.

Hát mért nem szólt, hogy minden mindegy,
hogy minden talmi, hogy jó megállni,

mert nem örök a kétszerkettő
és semmi e piroslámpás szép világban,
amely magyar királyi.

A vihar után pedig ezt mondja:

Mennyi vihar volt. A háborúban
zászlós kisdiák voltam és bolgár himnuszot
[énekeltünk.
Azt hittem akkor, Vilmos császár az isten;
csak később tudtam meg, hogy isten sem
[isten,
se Károly, se Sándor, se Péter, se
[Rotschild.

Így költözik hozzá a kétely, hiszen anynyi igazságnak hitt dolgot látott léggömbként szétpukkanni. Az ebből származó pesszimizmus igen gyakran társa lesz a költő született optimista hangulatainak: s mi több, e kettő így a teljesebb és az arányosabb emberi egyéniség képét vetíti elének.

be nehéz is tavaszt hinni,
telet várni és megint hinni,
folyton hinni, újra hinni.

a vers dereka pedig, a költő fő mondanivalója már egy újabb, ebből kinövő érzéskörbe vissz bennünket, ezért ideírjuk egészében:

Be sokat kellett tanulni,
míg nem tudni megtanultam;
be sokszor kellett feldőlni,
hiszen annyi sokszor buktam,
s ha azt hittem, megérkeztem,
másnap újra elindultam.

Tán ez a szép: elindulni,
s nem érkezní soha célba;
fittyet hányni, fityörészni,
s asztal alá hullni néha;
aztán megint elindulni,
déliabók után futni.

Aztán megint lelkesedni,
foggal marni, ujjal tépni,
sárga dühökkel gyűlölni,
piros szavakkal békélni;
nem is lehet, nem is tudok
mitbánomén-módon élni.

(Emlékező)

Költői természetének szép kifejezése ez a vers. Kedélyhullámozása, a hangulatok végletek közötti ingadozása, letargia és heves lelkesedés közötti ellentétekből kicsapó versszakok, ellentmondásaiban is jellemző magatartása egy sokat hányódott ember, egy sokat próbált egyéniség, egy az élet partjára lépett és a viharokra hátratekintő ember szól ebből a három versszakból maga iránt is

kegyetlen önleplező nyíltsággal. Ha a versek mögött a költői egyéniség, egy költői és emberi életút rajzát keressük, ehhez a forráshoz kell térnünk.

Heh ez az érzése nem futó hangulat, hanem egyénisége természetrajzának egyik legfőbb vonása, azt abból is láthatjuk, hogy mélyen belemarta magát Gálba, kiterjesztette árnyát a költőre is, és gyakran a kétely villanásaival szemében néz a világra, önmagára, költői mivoltára. Ingadozó hite nyilatkozik meg a *Raport* e soraiban is.

*Adjon isten, te jó isten,
a raporton megjelentem,
benned biz nem nagyon hittem,
magamban se nagyon hittem,
kettőn lettünk muszáj-isten...*

Ez a „magamban se nagyon hittem”, a szkepszis, hogy amit élt, írt, álmodott és gondolt, tehát egész költői mivolta egyáltalán ér-e, jelent-e valamit, szépen példázza azt a költői hangulatot, általában is művészek kérdését, ami nem egyszer felöltött már tájunk emberében és a próza köntösében is megjelent (legújában Herceg János regényében). Ezt azonban nem szabad túlságosan általánosítanunk. Az ebből kicsapó kisebbrendűségi érzés, amely a megtorpanások nyomán újra és újra feléled — talán tájhangulatnak nevezhetnénk legtalálóbban —, egész irodalmi életünk lapangó érzése volt, egyensúly hiányának szülötte és most Gál László érzésvilágában megfogalmazást talált, testet öltött. És hogy gyökerei elsősorban nem a jelenben, hanem a múltban gyökereznek, Gál László ilyenemű vallomásai szépen bizonyítják.

Tovább fűzve a kétkedő hit, a megtorpanás és száguldás ellentétének gondolatát, eljutunk azokhoz a versekhez, amelyekben költői, emberi helyzete ket-tősségére mutat rá, ezt énekli meg. A tájhangulat megszólaltatásával kell kezdenünk gondolatainak és Gál László érzéseinek ezt a körét.

*Hegyek és költők alig vannak nálunk,
végtelen sík a mi csöndes világunk,
s a lámpák néhol hunyorognak este.
(Hegy és költő)*

Ezt a hangulatot erősíti meg egy sora a fenti versnek:

alföldi ember nem tör magasra

Ahogy néhány tömör vonással megteremtí mondánivalója hangulatát, azt, hogy a lehúzó erők nem engedik szárnyalni, a hegy és az alföld hasonlatá-

ból, párhuzamba állításából logikusan következik, hogy az „alföldi ember nem tör magasra”, ebből pedig, hogy a költő is, aki ritka emberfajta ezen a tájon, a hunyorgó esti lámpák, a topogás, egy szűk búvőkörében él, mindez annak a bizonyítéka, hogy régen dédelgetett gondolatról van szó, amely nem véletlenül szólal meg Gál László verskötetének legszebb költeményeként. Itt lehet csak felmérni a kételynek idegekbe ivódott mérgének hatását. Hogyisne, amikor az emlékek hosszú füzere a csalódások lánccolatává válik, a megpróbáltatások bilincsvé acélosodik, amely még sziklaszilárd hiteket is képes megingatni. Hitetlen, kétkedő hit az övé, ha költői énjére gondol. Legintimebb kétkedései kapnak költői megfogalmazást ezekben a versekben. Néhány versében megénekli nagyotakarásának és csalódásának érzéseit. Hogy mi a költőé benne és mi az emberé, azt könnyen szétválaszthatjuk ezekben a vallomásokban: mindenütt a költő beszél ilyenkor, aki nem bízik szép szavainak hatásában és nem hisz a visszhangban, amely majd a „hunyorgó lámpák” alatt élő emberekben támad. A nagy szándékok és üres marok képei elevenednek meg versei egy részében. Már a kötet címét adó verse is (és nem véletlen ötlet szülötte) így beszél költőségéről:

*estére a halász
csak ahol elindult
halat fogni szegény
háló nélkül indult
estére a halász.*

(Dal a szegény halászcsozól)

Az érzések és hangulatok eme körének határait is megmértük ezzel az idézetünkkel: nem elég széles, hogy egyetemesebb, általánosabb érvényű mondanivalóvá nőjön, de elég mély volt, elég éles, hogy sebet ejtsen a költőn és egész költőségét ingatag, homokos talajra építse fel.

Ehhez az érzéshez járul hozzá azután, most már inkább az ember síkján, de állandóan költői énjét is figyelve az, hogy megkísérli megalapozni, immár az ötven éven túl, életfilozófiájának, helyzetének felmérési lehetőségeit is. Felmértük már a költő élet- és művészet-felfogásának jegyeit, most hátra van még, hogy ezt az érzést ezen az „egzisztenciális” alapon is megvizsgáljuk. Röviden így foglalhatnánk össze filozófiáját: „nem vagyok a vízben, sem kívül a parton”. Hitében kétkedésének ezek a legtávolabbi következményei is

így kapnak szervesen helyet a költő
érzésvilága összességében. Gyökere en-
nek is:

*tudom, most már elhibáztam
s muszáj leszek belehalni
a tegnapot kellett volna
tegnapelőtt még elhagyni*

*arany tollam acél kardom
törött tollam csorba kardom
ülök csak a Dunaparton:
hova mennek a hajók?
(Dal a Hold ezüstjéről)*

Ezt az érzést látjuk fokozottabban meg-
jelenni a *Búcsú Szabadkától* című ver-
sében is, amelyben így sóhajt fel az
emlékein merengő költő:

*hiszen én is messzire álmodoztam
és nekem sem sikerült.*

s *Ha majd ember leszek* című versét
ilyen gondolat záróakkordjával tetézi
be:

felmérem magamat, hogy semmit sem érek

Az elhibázottság érzésének ez a pesszi-
mista megfogalmazása, a kedélyhullám-
zásnak ez a végletekbe való futása a
költő passzív magatartásának a követ-
kezményeként jelentkezik. Ahogy a ha-
lál csak elsuhan mellette, látja, de cse-
lekvő részesként sohasem volt együtt
vele, ugyanúgy az étellel szemben is a
látásnak, nem a cselekvésnek a jegyei
tűnnek fel. A versek szépen kirajzolják
ennek a költői állapotnak körvonalait.
Itt csak az olyan igékre utalok, ame-
lyek a nyugalmat, a csendes szemlélő-
dést jelzik: „ülök csak a Dunaparton:
hova mennek a hajók?” mondja. Vagy:
„part vagyok én”, vagy a szimbólumai:
„öreg csónak a parton”, stb. Végső fo-
kon ebben a tényben látjuk gyökerét
egész érzéskomplexumának is, amely
az emlékek láncán jelenik meg, költői
hitének hullámvázát, és egész, mondjuk
így: életfilozófiájának is, amely a ket-
tőségek, változások, pesszimizmussal
színezett hangulatok megszólaltatása. A
Dünnýögő című versében például az el-
lentétpárokban világosan megjelennek
a fentebb elmondottak vers-bizonyíté-
kai is:

*csak azok a csókok
nem csókolta senki
s a híd is csak olyan
nem lehet átmenni
ha a csókot várta
sose kellett nekem
ha kinyit a kapu
nem volt mehetnékem*

és egy bánatos felkiáltás:

*megbántam megbántam
mind amit nem tettem*

Amikor pedig feltesszük a költőnek a
kérdést: „mi is az élet”, ilyen feleletet
kapunk:

*Ez mind előszó. Az egész élet
és ügyem érti senki, senki.
Jönni kellett, mert csókra jöttünk,
s ha más csók szólt, el kell menni:
a titok – titok marad végig.*

vagy az olvasónak teszi fel a kérdést
önmagában dünnýögve a gondolatot:

*Bőblü föld,
jóízú eső, –*

*mi is az élet?
Mi is az élet?*

(Tulipán az asztalomon)

Életfilozófiájának már előbb idézett
jellegzetességeit erősíti meg *Ha majd
ember leszek* című verse, amelynek
egész gondolatmenete most vizsgált
kérdésünkkel foglalkozik. Így énekel:

*Ha majd ember leszek, megbékélek végre,
eltörött kedvemmel beletörök végre,
hogy minden elpusztult, hogy megmarad
[minden,
hogy nagyon úr a van, s nagyobb úr a
[nincsen,
hogy túl a világon semminek sincs vége,
hogy nem tudja senki, miért és mivégre,
a máig mindent, semmit, valahogy
[megérték ...*

A passzivitás pesszimizmusa üli torát
az élet lakomáján az ilyen gondolatok-
ban.

És nem véletlenül. Amikor a kérdés
és a költő érzéseinek egy másik útját
szándékozunk végigjárni, már előre kell
utalnunk arra, hogy az érzések bonyo-
lultabb szövevényével állunk szemben
itt is, mint minden költőnél, a versek
több érzés-fonalon viszik végig az olva-
sót, összefonódnak, majd ismét szálan-
ként kell végigtapogatnunk valamennyi-
t. A költőnek ez a másik érzés-útja
is központi életkérdései felé visz ben-
nünket, de most már az ember síkján.
Az egyik versében ezt olvassuk:

„Már itt az ősz, az ősz, az ősz”

Nem véletlenül ismétli meg a szót há-
romszor is, kimondja, azután megfor-
gatja, megnézi elmerengő és könnyes
szemével. Majd feltűnik a panasza:

*Ezüsthajú évek
messzi partot jártam*

majd a *Raport*-ban a halál gondolata merül fel, az *Emlékező* című versében pedig így:

*Be sok is az ötvenhárom,
ötvenhárom hosszú év*

És erre döbben fel a költő egy másik gondolata: most már boldog lehetnék, most már örülhetnék, de nagyon hosszú volt az elmúlt ötven esztendő. Amit akkor megvont tőlem a sors, most mindent megkaphatnék, enyém lehetne, de már csak az emlékek járnak bűjőcskát velem. *Szép Ernősen* című versének egész ezt panaszozza fel:

*italosok boltja előtt
be sokszor lázadtam
mire aztán bekerültem
elmúlt már a szomjám*

akkor nem volt akkor kellett...

A rezignáció oka szemellátható: ismét csak a kettősségek, az ellentmondások váltóáramában úszik a költő. Maga kovácsolta élettapasztalatai alapján a maga filozófiáját, életének összefoglaló summázását, csak a maga életének hasznára. Szimbólumokká nőnek, jelképpé, ezek a tapasztalatok és életének sok-sok eseménye, hangulata összeállnak egy rossz múlttá, sűrű tömeggé, komplex jelleget kapnak. A kötet minden versét el kell olvasnunk, hogy együtt lássuk az egész költő világát. — egy-egy vers csak a többiek társaságában kap súlyt és mutatja meg valódi természetét —, akkor az érzésvilágok belső logikájának a sodrában úszunk. Mert egy jelkép még nem mond sokat: a költőnek is jelképrendszerrel kell élnie, hogy mondanivalója kifejezést találjon. És így lesz kétarcúvá maga a jelkép is, így szabja meg a költő érzésvilágát, kifejezési vágyát is.

Amit eddig Gál László érzésvilágáról, költészetének kiterjedéséről mondtunk, az csak a költő egyik arca volt. A fáradt emberé. Most a másikat is villantjuk fel.

*Fáradt vagyok. Ures tarisznyám,
Hol a régi csónakom, a régi vitorlám,
a régi vad szelek. Károm kitarom
furscán: bukott király a zsákrónján,
és csók rügyezik a parkban és életem.*
(Koldus a falon)

A költő a mába is néz, és minél fényesebb, minél emberibb a jelen, annál sötétebb, embertelenebb, fájóbb lesz a múlt és az emlék. A költőnek nemrégien még csupán ez volt az olvasók, a nyilvánosság felé forduló arcéle. Ezt ismer-

tük: a lelkesedő költőt. Most, hogy kettősségében szemlélhetjük, mába néző arca csak nyert, mert az életet tette mögéje árnyéknak, múltját, az elszállt ötvenvalahány esztendőt. Jelen felé forduló arcának alapvonását itt véljük feltűnni:

*Hát kimondjam mégis piros örömöm?
A tavaszt, és hogy újra hiszek benne,
s az életet, hogy napsütötten élem,
s hogy kurjánhátok ifjúságunk neked:
éperizű ez a piros élet!*

(Hazám)

Lelkesedésének tehát igen reális emberi alapja van: hiszi a napsütéses élet lehetőségének a biztosítását, az élet örömeinek az élését. Egy emberi élet vágya ez:

*...Nekem hazám van,
bársony helyem a jóvilágban,
ágyam is lesz, kék cigarettám, karos-
és könyvvel rakom ki mind a négy falat,
hullámot kergetek a Dunán és halat,
és vörös virágot fürdetek a szívemen.*
(Hazám)

Öröme általában a természet, elsősorban a tavasz szimbolikájában jelenik meg: egyé forrt ez az új étellel, a vers epikus magvát lírával fűti, az érzéseken a jelképek lobogói lengenek a hazaszeretet egy országot átfogó hevével. Megfigyelhető, hogy ezekben a költő személye mennyire háttérben áll, és a költő és költemény e viszonyából következik, hogy a vers, formális terjedelmében átfogó ugyan, de nem mindig tudja érzésben is átfogni mondanivalóját. Akkor erősödik csak fel hangja, akkor kap ismét általánosabb érvényt, ha pörlekedik. Egy egész versciklus (*Túl a hegyen*) ilyen versekből áll. Külön ki kell emelnünk a *Béke, Én és te, Vers*, azután a *Ballada, Győzedelmes július* című verselt, amelyekben szép példáit találjuk Gál ilyen vonású verseinek. Ezekben van azonban (elsősorban stílári eszközökben, más vonatkozásokban már utaltunk a szimbólumok szerepe kapcsán) a szólamszerűség vonása is. Természetes következményként, hisz a mondanivalónak éppen ezekben a versekben kellett új formát teremteni és ez lassú folyamat, főleg, ha már évek során kialakult kifejezőmódról van szó. Útkeresésének, elért eredményeinek tanúi pedig: a *Láz, Gulliver az óriások között* és a *Négy királyom* című versei. Ezeket felmérni egyelőre még nem lehet, hiszen ezek végső fokon a költő fejlődésének egy újabb állomását jelentik majd.

Nem zárt ajtókat találtunk a költő e kötetében. Útja világosan kirajzolódik az érzés-görbékben, mind az ember, mind a társadalom síkján jelentkező verses mondanivalókban. Úgy látszik, mintha a költő most szabadult volna fel kötöttségeiből, bénító emlékei bilincseiből. Verseskönyve az érzések frissességét, az útkeresés, az újjáalakulás küzdelmes, de szép kísérletét mutatja. Amikor felcsendülnek lelkes szavai, amikor megszólal intim érzésvilága, amikor a múlt bűneit idézi és a jelen szépségeit varázsolja elénk, tétovázásairól, kételyeiről ad számot, őszinte emberi és szép költői teljesítmény születik keze nyomán. Hibás, hamis hangok is vannak a kötetben, egy-egy már ismert szófordulat, szimbólum, jelzős szerkezet, modoros kép, de ez az átalakulás természetes következményeként jelentkezik.

Ha pedig fel akarnánk mérni Gál László költői birodalmát, egy aránylag szűkkörű érzésvilág képét rajzolhatjuk ki magunknak. Ennek két jegyét írjuk ide csupán: az egyik kétségtelenül szimbolista kifejező módja, amely komplex képekkel dolgozva megelőgszik a kifejezés egy egyszerűbb rétegével is, a másik pedig az érzések (és ebben a kötetet válogató kéz is belejárt) néhány futama (ezt írásunk első felében részletesen kimutattuk), első sorban az emlékek pár motívuma csupán, amelyből a költő nem tud szélesebb érzéskörökbe törni. Így is Gál László költészete kétségtelenül vajdasági költészetünk fejlődésének legutóbbi éveit legrazább fejlődési és eredménybeli teljesítménye.

